

Zprávy spolku architektů a inženýrů
v Království českém XVIII, 1883, č. 3-4.

(s. 1)

~~526~~
526

PŮVODNÍ PRÁCE.

Majoratní dům knížat Schwarzenbergů na Hradčanech.

Podává J. KOULA.

Přicházíme-li ostruhovou ulicí vzhůru ku královským Hradčanům, rozvírá se nám pojednou velikolepá vyhlídka, čarovný to obraz, který málo sobě rovných ve světě má.

Zdá se, jakoby tu část italského ráje v naše chladné kraje přičarována byla; sotva se pohledu toho nasycujeme.

Jímá nás to palác Schwarzenberský s okolím, jenž na terrasovité podnoží, zelení osvěžené, do ohromné výše se pne a tu energickou římsou a štíty zakončuje.

Podivno, že jen pověsti zastupovaly do nedávna jeho historii, kdežto pravý původ i dějiny nikomu známy nebyly. Doba let 40—60 tých, kde Mikovec a jiní památky české s neobyčejným nadšením studovali, hleděla si více doby romanské a gothické, renaissanci pomíjejíc, nestarala se ani o palác tento, aneb nejméně ničeho o něm veřejnosti nepodala.

V nejnovějším čase se interest pro stavitelství domácí dob předešlých obnovil, leč studují se doby všechny, neb ani jediné se umělecká odúševnělost upřítí nedá.

Proto musilo být eminentní povinností naší, když již k paláci tomuto, co k representační budově zvláštního našeho slohu poukazujeme, jeho tvary, původ i historii náležitě pp. odborníkům předvésti. Bylo by to úkolem skorem nemožným, kdyby nám celá práce do té míry upravena do rukou se nebyla dostala, že jen málo jistých výkonů nutno bylo k předvedení hotového díla.

Palác výše řečený má mimo mnoha jiných, též jednoho obdivovatele, který však vedle nadšení i k tomu úsilovně přihlédal, aby ho zachoval a obnovil v témže lesku, ve kterém se v 16. století stkvěl.

Jest to Jeho Jasnost kníže Jan Adolf ze Schwarzenbergů, který dal plány a výkresy paláce i jeho rekonstrukce provésti, by dle nich oprava v brzku provedena býti mohla. Nemůžeme dosti sobě gratulovati, že plány ty, mistrně v knížecím stavebním odboru v Citolibech provedené, milostivé nám půjčeny a svěřeny byly, abychom jich k uveřejnění použili.

Musíme tu z plna srdce vzdátí díky jasnému knížeti za čin ten, kde znovu se co mecenáš umění a přítel snah spolku našeho objevil. Uvésti konečné nutno, že material historický velice pilně sebraný, dalším dovolením J. J., s příkladnou laskavostí nám p. J. Veselý, registrátor kn. Schwarzenberga, propůjčil.

Dle slavného našeho dějepisce W. W. Tomka (II. str. 98) nacházelo se na místě nynějších dvou domů Schwarzenberských (č. 186 a 185) a kláštera Karmelitánek (č. 184) pořadí šesti domů, jichž majetníky vypočítává. «Roku 1541 (dle Beckovského kr., I., 2., pag. 99) Hradčany všechny shořely z gruntu krom radního domu, který jest nad ouvozem pod sv. Benediktem, a vedle něho šest domů až do posledního domu pana Karla Dubánského, v celosti zůstalo.» Mnozí historikové mínili, že tato zpráva se týče domů výše řečených, leč ukázala se býti nesprávně vykládanou.

Domy zachované byly nad ouvozem, čili jak nyní se říká, na Hluboké cestě, kdežto domy na místě paláce Schwarzenberského tehdy shořely.

V tom čase zakoupil pak Jan Lobkovic mladší část domů těch a roku 1545 dne 25. září obdržel ke stavbě povolení. Tak ukazuje následující výťah z desk zemských, S. A. 1.: «My, Ferdinand, z boží milosti římský král, po všecky časy rozmnožitel říše, král český a uherský etc., oznamujeme tímto listem všem, že jsme ponížené prošení od Jana mladšího z Lobkovic na Tejně Horšovským koruny české, německých lén hejtmana, věrného našeho milého, abychom mu dva domy jeho na Hradčanech vedle sebe ležící, mezi domem urozeného Půtky Švihovského, a domem řečeným Tandorferovým, kteřížto domové nyní shořeli a pustí jsou a jména mají, jeden Kráselevských a druhý duom někdy staré paní sudij Alžběty z Ficztum, po kteréž jej potom Oppl z Ficztum, a na něhož jsou skrze pořádné dáni přišli dědičně, dáti a vysvoboditi, i do desk zemských vložití dopustiti ráčili. K jehožto prosbie naklonění sůce, a pro jeho služby, které jest nám vždycky rád činil, činí a tím lépe aby činiti mohl, s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím moci královské v Čechách a s radí věrných našich milých takové dva domy, neboliž to městíště, jemu Janovi mladšímu z Lobkovic, jeho dědicům a budoucím dědičně jsme dáti a osvoboditi ráčili a tímto listem dáváme a osvobuzujeme tak, aby on ty dva domy buď v jeden spojil, vystavěl společně neb rozdílné, dál, prodal, směnil, dskami zemskými postoupil i ujistil a s nimi jako svými vlastními a svobodnými učinil, beze vsi naší, dědicův budoucích našich králův českých i jiných všech lidí překážky, nejsouc z nich nynějšímu i budoucím purkrabím hradu pražského, purkmístrom a konšelom i obci města Hradčan ničemž mimo svou dobrou vůli povinnen.

Protož prikazujeme vyšším i menším úředníkuom desk zemských, purkrabím hradu praž-

ského, purkmistrom a konšelom i obci města Hradčan, nynějším i budoucím, i jiným všem, abyste častopsaného Jana mladšího z Lobkovic, dědice i budoucí jeho a také každého, kdož by sobě právo jich dané, prodané neb jakkoli jináč postoupené měl, při tomto našem dáni a osvobození domův již jmenovaných měli, drželi a neporušitelně zachovali, žádných překážek v tém nečinili ani činiti nedopouštěli. A kdyžby koli on Jan z Lobkovic tého požádal a k dskám zemským přišel, chceme, aby jemu tento majestát. náš ve dsky vložili a zapsati dali, nejináč než jakobychom na to zvláštního relatora k dskám poslati ráčili, vědouc, že na tom jistou vůli Naši Královskou naplníte.

Dán na hradě pražském v pátek po sv. Matouši, apoštolu buožím, leta od narození Spasitele našeho 1545 a království našich římského patnáctého a jiných devatenáctého. Ferdinand.»

Z tohoto vkladu se dozvídáme, kdy a kdo palác stavěti dal.

V držení Jana mladšího z Lobkovic zůstal palác tento po celý čas života jeho a dostal se potom jeho dvěma synům, jak dle závěti v deskách zemských uložené souditi lze (D. Z. 17, A, 2.)

Tito, Kryštof a Vilém, prodali palác v letech 1580—90 Jiřímu z Lobkovic na Chomútově a Libochovicích za 4000 kop grošů českých (vklad z roku 1590, 13. pros. D. Z. 25. N, 10).

Ctižádostivý a penězolačný tento pán český provozoval tu potom své nekalé hospodářství, až konečně ze zemězrady obviněn a 20. ledna 1594 statků svých zbaven byl.

Tak skonfiskován připadl palác Rudolfovi II. a používán nejspíše za obydlí lovecké družiny královské. Z této doby nacházejí se na štítě západním jelení parohy.

V rukou císařských zůstal palác tento jen do roku 1600, kdy v měsíci září smlouvou císaři velmi výhodnou se dostal Petru Voku z Rožmberka do vlastnictví, začež týž panství krumlovské s císařem vyměnil. Po vymření rodu Rožmberského (9. listopadu 1611) přejal dědictví jejich Jan Jiří ze Švamberka, kterému opětně vše po povstání českém roku 1621 Ferdinandem II. odňato a skonfiskováno bylo.

Roku 1631 daroval výše řečený panovník palác hradčanský Janu Oldřichovi knížeti z Eggenberků (D. Z. 144. E. 27), v jehož rodě až do roku 1719 zůstal, kdy jej vdova po posledním, kněžna Maria Ernestina vévodkyně na Krumlově a kněžna z Eggenberků, rozená z knížecího rodu Schwarzenbergů, poslední svou vůlí Adamovi Fr. kn. Schwarzenbergovi odkázala (1719 23. dubna), od které doby v majetku této rodiny se nachází.

Doufáme, že pro odborné kruhy naše dostačí přiložené tabulky jak půdorysů, tak pohledů, by obraz paláce co nejostřeji utvořen býti mohl. Nanejvýš snad připojení nutno, že v souterrainu nacházejí se obrovské konírny, doposud v dobrém stavu a že síla zdí ve výši této obnáší asi 3^m.

Dále nutno poukázati k tomu, že výkresy přiložené, jsou obrazy rekonstrukce, která však od původního stavu se velmi málo liší; tak změněna krytina a přidány vykýrky, dále ohradní část zdi s hlavním vchodem mezi palácem a malým domkem, jež jest po způsobu balustrady doplněna; sgrafitována a novými vhodnými vraty opatřena; mimo to přidány na dolejší části některá sgrafita; leč úplně případně řešená a konečně, že palác v letech 70tých částečně opraven byl, při čemž p. prof. J. Schulz, jenž rekonstrukci prováděl, co nejsvědomitěji o to dbal, aby zachováno bylo, co se zachovati dalo.

Veliká nesnáze jest však s posouzením, kam palác svým rázem přináleží, zda italské renaissanci neb německému tvoření 16. století, nebo není-li dílem ducha domácího. V tomto ohledu nepronešeno dosud platného slova. I my musíme se omeziti na řadu pozorování, aniž bychom konečný úsudek svůj o paláci tomto za neomylný pokládati chtěli.

Častěji ozývá se nyní jméno »česká renaissance«. My oprávněnost názvu toho citíme, leč nikdo dosud nestanovil přesně, v čem ráz staveb podobných záleží. Práva k podobnému výroku měli bychom, kdyby se v Čechách nalezla řada staveb, jež v renaissanci italské svůj původ vzala, která však mimo to duchem i podnětim českým takovou přeměnu vykonala, jež jí dodává rázu zvláštního, nikde mimo české vlasti neobvyklého.

V době, kdy palác tento povstal, sídlil v Praze rod Habsburský, velice umění milovný i vzdělaný; on stavěl celou řadu staveb překrásných, leč vidíme tu, že ani na jediné v nejmenším německého vlivu pozorovati nelze, a ony úplně italskými výtvoři zvány býti mohou. Když pak již císařský tento dvůr německý, skorem výhradně umění italské, španělské a francouzské podporoval, německého až na řídké výjimky pomijeje, jest snadno k pochopení, že i stavové čeští dle nich vkus svůj řídili a v německé renaissanci nestavěli.

Není pak určitě v celém Německu podobné stavby jako palác Schwarzenberský provedeno. Větší obtíže poskytuje odůvodnění, že palác tento není ani výlučně italskou stavbou. Pohlížíme-li na stavby tehdejší, císařskou rodinou prováděné, jako Hvězdu, Belvedere a Míčovnu, tu uznati musíme, že jsou to stavby výlučně italské s tou celou bravurní technikou i pojetím, a že patří již k počátkům úpadku doby renaissanční, tak jako i jiné stavby současné v Itálii.

Palác Schwarzenberský nemá se stavbami těmito nic společného, ni vzezření, ni techniku.

Vzezření jeho ovšem nejvíce nám připomíná paláce florentinské stol. 15. (k detailu nepřihlížeje) a takto ho též většina architektů posoudila, leč na to málo kdo se při úsudku ohlížel, že by byl ke zbudování paláce Schwarzenbergů musil povolán býti architekt florentinský ze století 15ho — kdežto palác proveden byl o 100 let později.

Zámek v Litomyšli.

Paláce florentinské první doby renaissance nevykazují ani římsy podobné, ani štíty jako palác Schwarzenberský.

Štíty podobné se v Itálii vůbec nevyskytují, a máme pro ně jen v Čechách na staré části hradu, kterou prováděl Beneš Lounský, jakési analogie, mimo to pak celou řadu štítů současných v celých Čechách asi ve 100 případech.

Štíty německé na současných stavbách nejsou našim ani z mála podobny, nemajíce dalece té umírněnosti umělecké.

Římsa lunettová objevuje se v několika případech na italské půdě, i zjevně, že odtud motiv tento vzat byl, leč není snad článku architektonického, jenž by se byl českým pánům toho století tak zalíbil, jako právě tento. Jest nám možno ke 30 případům podobného římsování v Čechách vypočítati. Není tudíž římsa ta znakem italského původu, nýbrž znakem, že stavitel paláce se snad říditi musil vkusem svého chleboďárce, českého pána. Sgraffitování, které tak krásnému dojmu paláce napomáhá, jest nezručnou rukou pracováno, a porovnáním s výtečným sgraffitem na „Míčovně“ dá se dovoditi, že ji prováděti mohl jen umělec domácí, ornamentiku italskou málo znající.

[Připomínáme zde, že jen v lunettách doposud udrženo jest sgraffitování úplně, kdežto štíty komponovány jsou p. prof. Jos. Schulzem.]

Hlavními motivy jsou tu květy sluneční a halyze jablkové i hruškové; — motivy, jichž v Itálii se málo užívalo.

Půdorys má za to úplně ráz italského paláce a dlužno zde uvést, že palác snad zúplna pro-

veden nebyl a že zejména všelicos k tomu poukazuje, že měl být dvůr sloupový do kola zřízen.

Nejzávažnější však důvod pro zvláštní místo staveb rázu tohoto v architektuře světové jest následující:

V době, kdy palác Schwarzenbergův stavěn byl, stavěla šlechta česká i měšťanstvo velikou silu paláců, hradů a letních sídel, při všech pak s malými výjimkami prováděn byl tentýž systém, a to až do té míry, že na první pohled mnohé ani od sebe rozeznati nemůžeme.

Tak jmenujeme tu jen zámek v Nelahozevsi, Jindřichově Hradci, Krumlově, Pardubicích, Litomyšli, Opočně atd., dále mnohé paláce pražské, tak palác pánů z Hradce (Thunův), Martinicův a mnoho privátních domů ve mnoha městech, Prahu na prvním místě počítaje; pak v Prachaticích, Chrudimi, Lounech, Plzni atd., nehledě ani k památkám moravským. Z tohoto dá se dovoditi, že nestavěl palác náš italský mistr dle svého vkusu (byl by výtvar ten, jako stavby královské, zůstal osamocen), a že ať stavěl palác ten kdokoliv, podřídit se musil zde v Čechách již ustálenému rázu staveb privátních, kterýžto ráz snad již od posledního desetiletí 15. století u nás vypěstován byl a po celé století až do povstání českého ve veliké oblibě zůstal.

Z toho všeho učiniti se dá závěrek, že palác tento pokládati můžeme za jeden z reprezentantů renaissance české, i budeme hleděti znenáhlym uveřejněním ostatních hlavních památek výrok tento dále odůvodňovati. Prosíme tedy v tomto ohledu o největší podporu pp. členů spolku našeho.